

דברי תורה מאת מורינו ראש הישיבה הרב יעקב משה קולעפסקי זצ"ל

בענין איסור עלייה להר סיני

מח' הראשונים אם צריך מנין אחר אם מתחילה נאסר רק לזמן

(א) דף ה' א' – ורב יוסף אמר, אף מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה אסורה, מאי טעמא, הוי דבר שבמנין וכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו עכ"ל. ומבואר מהגמ' שכל דבר הנאסר בקיבוץ חכמים צריך קיבוץ חדש להתירו, ואפילו אם בטל טעם התקנה הראשונה.

הראיה הראשונה לדין זה מבוארת בעמוד ב' וז"ל מכדי כתיב היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה, לך אמור להם שובו לכם לאהליכם למה לי, שמע מינה כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו עכ"ל.

ונחלקו הראשונים בביאור ראיית הגמ', דהנה רש"י בסנהדרין (נ"ט ב' ד"ה לכל דבר שבמנין) כתב וז"ל מפני שאסר להם תשמיש שלשה ימים קודם מתן תורה, ולאחר שלשה ימים הוצרך להתיר להם, ואף על גב דממילא משתמע התיירא דהא שלשה ימים הוא דאסרו והרי עברו, אשמעינן קרא לכל דבר הנאסר במנין בית דין אף על פי שקבעו זמן לדבר צריך למנות פעם אחרת להתירו כשעבר הזמן עכ"ל.

וכוונת רש"י היא שמתחילה נאסר תשמיש המטה רק לזמן של שלשה ימים, ומאחר שהקב"ה הוצרך להתיר להם לאחר שלשה ימים, שמע מינה שמאחר שהקב"ה אסר להם תשמיש אינו נותר ממילוי עד שהקב"ה בעצמו יתירנו, והוא הדין לתקנת בית דין, שאם אסרו דבר לזמן, צריכים להתירו כשעבר הזמן, ואינו נותר ממילוי. ומבואר מרש"י בסנהדרין שמה שצריך מנין אחר להתירו הוא אפילו באופן שהאיסור הראשון נאסר לזמן קבוע.

(ב) אולם יעויין בתוס' בסוגיין (בד"ה כל דבר שבמנין) שכתבו וז"ל יש שהיו רוצין לומר מכאן דאותן חרמות שעושין לזמן עד פסח או עד זמן אחר דכי יגיע הזמן צריך מנין להתיר את החרם אף על פי שעבר הזמן, דהא הרי הכא דהקב"ה אסר להם תשמיש בשביל מתן תורה וממילא ידעינן דלאחר שלשה ימים דנתנה תורה דמותרין ואעפ"כ התיר להם, ולא היא, דהכא אין כאן שום זמן, דקרא דהיו נכונים לשלשת ימים וגו' הזמינו עצמכם לדבר שיהיה לסוף שלשת ימים, דאם כתיב היו נכונים שלשת ימים בלא למ"ד של לשלשת ימים הייתי מוכיח שפיר דכי היכי דצריך להתיר תשמיש צריך נמי להתיר החרם, ומדלא כתיב הכי שמע מינה גבי תשמיש צריך להתיר משום דכתיב אל תגשו אל אשה וגו' דמשמע עולמית כי היכי דאסר להם קודם מתן תורה שלשת ימים, אבל חרמות שמשמין לזמן מכי עבר הזמן ממילא עבר ואין צריך היתר עכ"ל.

ומבואר שהתוס' פליגי על רש"י בסנהדרין וסוברים שלא נקבע זמן לאיסור תשמיש [ופליגי על רש"י במשמעות הפסוק "היו נכונים לשלשת ימים"], ולפי שיטתם כוונת הגמ' היא שסברא היא שתשמיש נאסר רק בשביל קבלת התורה, ולכן חזינן שאע"פ שבטל טעם האיסור לאחר קבלת התורה עדיין הוצרך הקב"ה להתירו בפירוש לבני ישראל. ומזה יליף הגמ' שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו אפילו באופן שבטל טעם התקנה, אבל אם מתחילה נקבע זמן להאיסור אין צריך מנין אחר להתירו, ודלא כרש"י בסנהדרין.

והנה התוס' בסנהדרין (שם בד"ה לכל דבר שבמנין) כתבו שרש"י חזר בו ממה שפירש בסנהדרין, ולכן מסקנת רש"י היא כהתוס' שאם מתחילה נקבע זמן לדבר שבמנין אין צריך מנין אחר להתירו.

קושיית התוס' על רש"י בענין הוכחת הגמ' מ"במשוך היובל"

ג) והנה הראיה השנייה לדין זה ג"כ מבוארת בעמוד ב' וז"ל תא שמע, במשוך היובל המה יעלו בהר, מכדי כתיב גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא, במשוך היובל למה לי, שמע מינה דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו עכ"ל.

ופירש"י (בד"ה מכדי כתיב) וז"ל מכדי כתיב בלוחות האחרונות ואיש לא יעלה עמך וגו', מסיפיה דקרא יליף אל מול ההר ההוא, כל זמן שהוא בהויית קדושתו שהשכינה עליו אסור, אבל נסתלק שכינה מותר שמעינן ממילא, למה ליה לאדכורי שריותא בהדיא בלוחות הראשונות ולמימר נסתלקה שכינה המה יעלו, והלא לא נסתלקה שכינה ממנו מיום מתן תורה עד אחד בחדש שהוקם המשכן ועד בעשרים באייר שנעלה הענן, והיה לו ללמוד היתר כשמסתלק מאל מול ההר ההוא וכו', הלכך למה ליה לכתוב בהדיא המה יעלו ולא אישתי ממילא מדוקיא דההר ההוא, שמע מינה צריך מנין אחר להתירו כו' עכ"ל.

וכוונת רש"י היא דמהא דכתיב "ההוא" בנתינת לוחות השניות מבואר שאיסור עלייה להר נקבע רק לזמן "שהוא בהויית קדושתו" דהיינו שהשכינה שורה על הר סיני, ולכן מאחר שהשכינה שרתה שם מזמן נתינת הלוחות הראשונות עד הקמת המשכן שהיתה לאחר נתינת הלוחות השניות א"כ אין צריך למה שאמר הקב"ה בלוחות הראשונות "במשוך היובל המה יעלו בהר" [דהיינו שיותר לעלות להר לאחר הסתלקות השכינה], ולכן ילפינן מזה שכל דבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו, ולכן הוצרך הקב"ה לומר בפירוש שיותר לעלות להר לאחר הסתלקות שכינתו.

והקשו התוס' (בד"ה מכדי) על רש"י וז"ל ועוד כיון דמההוא משתמע היתר בהדיא כדפרי' א"כ אין צריך מנין אחר להתירו מידי דהוה אחרמות לאחר הזמן כדפרישית לעיל עכ"ל. וכוונתם להקשות, שלפי רש"י יוצא שמתחילה נקבע האיסור לזמן [דהיינו רק לזמן שהשכינה שורה שם] וא"כ אין צריך מנין אחר להתירו, שהרי הדין שצריך מנין אחר להתירו שייך רק באופן שלא נאסר מתחילה לזמן קבוע.

והנה היה אפשר לתרץ שרש"י לשיטתו אזיל, שהרי רש"י בסנהדרין פירש שהדין שצריך מנין אחר להתירו נאמר אפילו באופן שנאסר מתחילה לזמן קבוע ודלא כהתוס', אלא שכבר כתבו התוס' בסנהדרין שרש"י חזר בו ממה שפירש בסנהדרין, וא"כ אנו צריכים ליישב קושיית התוס' על רש"י באופן אחר.

דברי הרמב"ן שאיסור עלייה להר נאסר שתי פעמים

ד) ונראה ליישב את קושיית התוס' בהקדם דברי הרמב"ן על התורה, דהנה יש לתמוה על רש"י, שאם נאמר שהשכינה שרתה על הר סיני מזמן נתינת הלוחות הראשונות עד לאחר נתינת הלוחות השניות [וממילא איסור עלייה להר נמשך מזמן נתינת הלוחות הראשונות עד לאחר נתינת הלוחות השניות], א"כ למה ציוה הקב"ה בנתינת הלוחות השניות "וגם איש אל ירא בכל ההר", והלא כבר נאסר עלייה להר בזמן נתינת הלוחות הראשונות ועדיין לא ניתר אותו איסור.

ונראה לומר ביישוב דברי רש"י, שרש"י סובר כהרמב"ן עה"ת (כי תשא ל"ד, ג') שכתב וז"ל ואיש לא יעלה עמך שלא יעלו עמך כלל זקני ישראל כאשר עשו בלוחות הראשונות, וגם איש אל ירא בכל ההר גם בתחתית ההר מקום מעמד ישראל בראשונה וכו', והנה עדיין היו עומדים באזהרה ההיא, כי הכבוד היה תמיד בהר עד שנתנו הלוחות האחרונות, אבל עתה החמיר בשעת מתן הלוחות האלו יותר ממעמד הראשון, והטעם בכל זה, כי בראשונות היה המעמד בעבור כל ישראל, וזה למשה בלבד בזכותו ובתפלתו, וגדול יהיה הכבוד הנגלה על ההר האחרון מן הראשון עכ"ל.

ומבואר שהרמב"ן כתב להדיא כרש"י שאיסור עלייה להר הנאמר בנתינת לוחות הראשונות נמשך עד לאחר נתינת לוחות השניות¹, והרמב"ן ביאר שמה שהקב"ה ציוה להם פעם שנייה בזמן נתינת לוחות השניות שלא לעלות להר סיני הוא משום שרצה הקב"ה להוסיף חומרות באיסור עלייה בנתינת לוחות השניות [דהיינו שגם זקני ישראל בכלל האיסור וגם תחתית ההר אסור כמבואר בדברי הרמב"ן].

ולפי זה יוצא שבזמן נתינת לוחות השניות היו בני ישראל מצווים שלא לעלות להר סיני בשני איסורים נפרדים; האיסור הראשון שנצטוו בזמן נתינת לוחות הראשונות שעדיין לא נותר, והאיסור השני שנצטוו בזמן נתינת לוחות השניות.

ה' אלא שלפ"ז דברי הגמ' תמוהים הם, שאיך אמרה הגמ' שמאחר שכבר כתוב "ההוא" שוב אין צריך לכתוב "במשוך היובל", והלא קרא ד"ההוא" נאמר להם באיסור עלייה דנתינת לוחות השניות, ואילו "במשוך היובל" נאמר להם באיסור עלייה דנתינת לוחות הראשונות שעדיין לא נותר, וא"כ אנו צריכים לשני הפסוקים, שהרי כל איסור הוצרך להיתר בפני עצמו, ולכן "במשוך היובל" הנאמר בלוחות הראשונות מתיר איסור עלייה דנתינת לוחות הראשונות, ו"ההוא" הנאמר בלוחות השניות מתיר איסור עלייה דנתינת לוחות השניות.

וצריך לומר, שאעפ"כ אין צריך לכתוב "במשוך היובל" באיסור עלייה דנתינת לוחות הראשונות, שמאחר דכתיב "ההוא" באיסור עלייה דנתינת לוחות השניות יש ללמוד שטעם איסור עלייה להר הוא משום השראת השכינה, דמקרא ד"ההוא" ילפינן שאיסור עלייה שייך רק בזמן ש"הוא בהוויית קדושתו", וזהו גילוי מילתא שהטעם של כל איסור עלייה להר סיני הוא משום השראת השכינה. לפי זה, שוב אין צריך לכתוב "במשוך היובל" להתיר איסור עלייה דנתינת לוחות הראשונות לאחר הסתלקות השכינה, שהרי כבר ידענו מאיסור עלייה דנתינת לוחות השניות שטעם איסור עלייה הוא משום השראת השכינה, וממילא בטל טעם איסור עלייה לאחר שנסתלקה השכינה.

יישוב קושיית התוס'

ו) ואשר לפ"ז יש ליישב את קושיית התוס' על רש"י, שהתוס' הקשו איך פירש רש"י שהוכחת הגמ' היא משום ד"ההוא" משמע שאיסור עלייה נאסר רק בזמן שהשכינה שורה על הר סיני, שא"כ איך יליף הגמ' מזה שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, שהרי דין זה לא נאמר באופן שהאיסור נאסר מתחילה רק לזמן, אבל לפי מה שנתבאר יש לומר שאע"פ שאיסור עלייה דנתינת לוחות השניות נאסר רק לזמן, אבל איסור עלייה דנתינת לוחות הראשונות לא נאסר לזמן, אלא נאסר סתם בלי שום הגבלת זמן, וכוננת הגמ' היא שאע"פ שאיסור עלייה דנתינת לוחות הראשונות נאסר בלי שום הגבלת זמן מכל מקום יש ללמוד מאיסור עלייה דנתינת לוחות השניות שטעם האיסור הוא משום השראת השכינה, וא"כ שוב אין צריך "במשוך היובל" להתיר איסור עלייה דנתינת לוחות הראשונות לאחר הסתלקות השכינה, שהרי כשנסתלקה השכינה בטל טעם האיסור, וכיון דחזינן שאעפ"כ הוצרך הקב"ה להתיר איסור עלייה דנתינת לוחות הראשונות מבואר שהאיסור אינו נותר מאליו אפילו אם כבר בטל הטעם, ולכן שפיר יש ללמוד מזה שכל דבר הנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו אע"פ שבטל טעם האיסור.

1 אלא שבנקודה אחת פליגי רש"י והרמב"ן, שרש"י כתב שהשכינה נשארה על ההר עד הקמת המשכן, ואילו הרמב"ן כתב שנסתלקה השכינה מהר סיני מיד לאחר נתינת לוחות השניות כמבואר בדבריהם, אבל אין בזה נפקא מינה לדברינו.